Atlas van de lokale lasten 2015

Algemene deel: Monitor van de ontwikkeling van de lokale lasten op macroniveau

prof.dr. M.A. Allers
dr. C. Hoeben
L. Janzen MSc
K. Kwakkel MSc
J.B. Geertsema MSc
J. Veenstra MSc

rijksuniversiteit groningen

COELO

Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden

Atlas van de lokale lasten 2015

Algemene deel: Monitor van de ontwikkeling van de lokale lasten op macroniveau

prof.dr. M.A. Allers
dr. C. Hoeben
L. Janzen MSc
K. Kwakkel MSc
J.B. Geertsema MSc
J. Veenstra MSc

COELO
Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden
Faculteit Economie en Bedrijfskunde
Rijksuniversiteit Groningen
www.coelo.nl

COELO-rapport 15-5
2015
ISBN 978-94-92218-00-1

Voorwoord

COELO publiceert jaarlijks de Atlas van de lokale lasten. Dat is een overzicht van het niveau en de ontwikkeling van de belastingen en heffingen van gemeenten, provincies en waterschappen op microniveau. Met ingang van 2013 is de Atlas uitgebreid. In opdracht van het ministerie van Binnenlandse Zaken en het ministerie van Financiën bevat de Atlas sindsdien ook een monitor van de ontwikkelingen van de lokale lasten op macroniveau.

Dit onderdeel van de Atlas verschijnt ook apart. Die publicatie hebt u nu in handen. Het betreft het zogenoemde algemene deel van de Atlas: bladzijden 9 en 12 tot en met 33. De bladzijden zijn één op één overgenomen uit de originele publicatie, waardoor de paginanummering gelijk is aan die van de Atlas van de lokale lasten 2015. In het rapport wordt soms verwezen naar bladzijdenummers. Dit betreft bladzijden in de Atlas van de lokale lasten.

Voor ontwikkelingen op microniveau verwijzen wij u naar de Atlas van de lokale lasten 2015 en naar www.coelo.nl.

Inleiding

Atlas en monitor

Sinds 1997 brengt de COELO-*Atlas van de lokale lasten* de belastingen van gemeenten, provincies en waterschappen in kaart. Sinds 1996 geeft de rijksoverheid in de *Monitor Inkomsten uit Lokale Heffingen* een overzicht van de ontwikkeling van de begrote opbrengsten van de heffingen van gemeenten, provincies en waterschappen.

Met ingang van 2013 is de Atlas van de lokale lasten gecombineerd met de Monitor inkomsten uit lokale heffingen. Ook de woonlastenmonitor, tot dan toe een aparte COELO-uitgave, is toen in de Atlas opgenomen. Deze gecombineerde uitgave wordt door COELO verzorgd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK), het Ministerie van Financiën, de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW). De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust geheel bij COELO.

Inhoud

Het eerste deel van deze uitgave geeft achtereenvolgens een macro-overzicht van de hoogte en de ontwikkeling van de *tarieven* van afzonderlijke decentrale heffingen, van de *woonlasten* voor huishoudens, van de *totale decentrale lasten* voor standaardhuishoudens en -bedrijven en van de *opbrengsten* van decentrale heffingen.

Het tweede deel geeft een overzicht van tarieven en woonlasten op het niveau van afzonderlijke gemeenten, provincies en waterschappen. Hierbij ligt de nadruk op de lasten voor huishoudens. Voor alle gemeenten worden ozb, rioolheffing en reinigingsheffingen uitgebreid in kaart gebracht: heffingssystematiek, tarieven en kwijtschelding. Ook is onderzocht welke gemeenten de hoogste en laagste woonlasten hebben. Hiernaast bevat de atlas onder meer kaarten over de toeristenbelasting, de hondenbelasting, de kosten van paspoorten, rijbewijzen en uittreksels uit de BRP en die van omgevingsvergunningen. Naast de gemeentelijke heffingen zijn de provinciale opcenten en de waterschapsheffingen meegenomen.

De gegevens in deze atlas hebben betrekking op het jaar 2015. Bedragen zijn uitgedrukt in euro's per jaar. Lage niveaus worden in blauw afgebeeld; hoge niveaus in rood. Hieraan ligt geen waardeoordeel ten grondslag over de wenselijkheid van bepaalde tariefniveaus of de ontwikkeling daarvan.

Voor details over de precieze berekeningswijze van een en ander wordt verwezen naar de verantwoording achterin deze atlas.

Gegevens

Bij veel gemeenten en andere belangstellenden bestaat de behoefte de precieze tarieven te kennen van bijvoorbeeld omliggende gemeenten. De tarieven van alle belangrijke lokale belastingen zijn daarom terug te vinden op www.coelo.nl.

De gegevens zijn verzameld door middel van jaarlijkse enquêtes onder alle gemeenten, provincies en waterschappen in Nederland. Hoewel er aan het verzamelen en het verwerken van de gegevens de grootst mogelijke aandacht is besteed, leert de ervaring toch dat een dergelijk groot databestand zelden geheel foutloos is. De auteurs houden zich van harte aanbevolen voor eventuele correcties, die meteen op de COELO-website zullen worden verwerkt. Ook inhoudelijke suggesties zijn overigens welkom.

Dank

Aan de totstandkoming van deze atlas hebben veel mensen meegewerkt. Allereerst willen wij de mensen bedanken die onze vragenlijsten hebben ingevuld. Willem Boorsma, Eline Jorritsma, Frank Mol, Christian Martin en Richard van der Veen hebben geassisteerd bij de dataverzameling en -verificatie. Vewin heeft geholpen met het achterhalen van door waterbedrijven doorberekende precariobedragen. De Unie van Waterschappen en het CBS zijn behulpzaam geweest bij het verzamelen van de waterschapsgegevens. De Waarderingskamer danken wij voor het ter beschikking stellen van gegevens betreffende de waardeontwikkeling van onroerende zaken. Ook danken wij de klankbordgroep (met daarin vertegenwoordigers uit VNO-NCW, Vereniging Eigen Huis, ANWB, Recron en MKB-Nederland) voor de adviezen en de suggesties. De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust uiteraard geheel bij de auteurs.

Samenvatting: tariefontwikkeling decentrale heffingen

Hieronder worden in vogelvlucht de belangrijkste ontwikkelingen voor wat betreft de tarieven van de decentrale heffingen belicht. Gegevens over afzonderlijke provincies, gemeenten en waterschappen vindt u verderop in deze uitgave.

Tarieven en mutaties in 2015

In 2015 wordt voor de onroerendezaakbelastingen de woz-waarde in peiljaar 2014 als grondslag gebruikt. Vorig jaar was dit de waarde in 2013. De waarde van een gemiddelde woning daalde in deze periode (-2,6 procent). Gemeenten houden bij hun tariefstelling rekening met deze waardeontwikkeling. De ontwikkeling van de ozb-opbrengst staat dan ook goeddeels los van de prijsontwikkeling van onroerende zaken.

Gecorrigeerd voor de waardestijging ligt het gemiddelde ozb-tarief voor woningen 2,8 procent hoger dan vorig jaar. Het gemiddelde huishouden betaalt daardoor dit jaar 6,98 euro meer aan ozb. Het tarief voor eigenaren en dat voor gebruikers van niet-woningen stijgt met respectievelijk 3,8 en 3,7 procent. Ter vergelijking: de inflatie was in 2014 1,0 procent en zal in 2015 naar verwachting 1,0 procent bedragen.[1]

De gemiddelde reinigingsheffing voor huishoudens stijgt dit jaar 0,6 procent (1,47 euro).[2] Gecorrigeerd voor de inflatie is er dus sprake van een daling. Deze is vooral het gevolg van lagere kosten voor de verwerking van huishoudelijk afval.

De gemiddelde rioolheffing voor huishoudens stijgt dit jaar met 3,54 euro (1,9 procent). De rioolheffing steeg jaren aanzienlijk sterker dan de inflatie, vooral door nieuwe milieuregelgeving en vervanging van oude rioleringen. Dit jaar blijft de stijging echter beperkt.

Gemiddeld betaalt een bedrijf bij een waterverbruik van 100 kubieke meter water 192 euro aan rioolheffing; bij een waterverbruik van 500 kubieke meter water is dit 302 euro. De stijging van de rioolheffing voor bedrijven bedraagt gemiddeld 1,3 tot 2,4 procent.

78 procent van alle gemeenten heft toeristenbelasting. Het tarief van de toeristenbelasting gaat dit jaar (gemiddeld in alle gemeenten) met 2,3 procent omhoog. Kijken we alleen naar de gemeenten die (dit jaar en vorig jaar) toeristenbelasting heffen, dan bedraagt de tariefstijging gemiddeld 2,8 procent.

Aan hondenbelasting, die in 68 procent van de gemeenten voorkomt, wordt gemiddeld 0,9 procent meer betaald (tarief voor één hond). Dit jaar voert geen enkele gemeente een hondenbelasting in, terwijl 5 (delen van) gemeenten hun hondenbelasting afschaffen.

De kosten voor een paspoort zijn gemiddeld met 0,3 procent gestegen (0,19 euro), net als de kosten voor een identiteitskaart. Het tarief voor een rijbewijs stijgt gemiddeld 0,5 procent (0,18 euro). Er geldt voor zowel het paspoort, de identiteitskaart als het rijbewijs een maximum tarief. Voor een uittreksel uit de basis registratie personen (voorheen gemeentelijke basisadministratie) geldt dit niet. Een uittreksel is gemiddeld 0,34 euro (3,3 procent) duurder geworden.

Voor verbouwingen of nieuwbouw is in veel gevallen een omgevingsvergunning nodig. De tariefstructuur kan complex zijn en is vaak afhankelijk van de bouwsom. Wij geven hier de kosten bij drie soorten bouwprojecten. De kosten van een omgevingsvergunning voor een (vergunningsplichtige) dakkapel met een bouwsom van 10.000 euro (exclusief btw) bedragen gemiddeld 345 euro, 0,8 procent minder dan vorig jaar. De kosten bij een woninguitbouw met een bouwsom van 45.000 euro bedragen gemiddeld 1.321 euro. Dat is

Tabel 1 Tarievenoverzicht 2015

	Tarief in euro's of procenten			Verandering t.o.v. 2014			
					Mutatie van		Zie
Gemeenten	Laagste	Gemiddelde	Hoogste	Laagste	Gemiddelde	Hoogste	blz.
Ozb woning (eigenaar)[a]	0,0457%	0,1251%	0,2528%	-29%	2,8%	44%	40
Ozb niet-woning (eigenaar)[a]	0,0684%	0,2466%	0,5873%	-9%	3,8%	55%	44
Ozb niet-woning (gebruiker)[a]	0,0537%	0,1948%	0,4041%	-49%	3,7%	57%	44
Reinigingsheffing[b]	82	263	433	-18%	0,6%	71%	56
Rioolheffing[b]	79	189	375	-60%	1,9%	79%	62
Rioolheffing bedrijf verbruik 100 m^3	0	192	704	-54%	1,3%	46%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 200 m^3	0	204	704	-54%	1,4%	47%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 300 m^3	0	231	849	-75%	1,5%	47%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 400 m^3	0	263	1.132	-75%	1,6%	47%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 500 m^3	0	302	1.415	-75%	1,4%	47%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 2100 m^3	0	1.081	5.943	-75%	2,1%	58%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 2500 m^3	0	1.242	7.075	-76%	2,4%	58%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 6000 m^3	0	2.815	16.980	-79%	2,4%	250%	
Rioolheffing bedrijf verbruik 30.000 m^3	0	12.256	84.900	-81%	1,6%	1.568%	
Woonlasten[d]	520	716	1.198	-27%	1,7%	19%	70
Toeristenbelasting[e]	0,46[c]	1,67	5,63	-44%	2,3%	121%	88
Hondenbelasting	20,15[c]	62,23	128,10	-50%	0,9%	59%	90
Paspoort	51,00	66,99	67,11	-10%	0,3%	18%	92
Identiteitskaart	42,10	52,99	53,07	-4%	0,3%	24%	94
Rijbewijs	29,60	38,41	38,83	-18%	0,5%	54%	96
Uittreksel BRP	0,00	10,64	18,20	-40%	3,3%	76%	98
Omgevingsvergunning							
- dakkapel 10.000 euro[g]	37	345	782	-63%	-0,8%	89%	100
- uitbouw 45.000 euro[g]	580	1.321	2.760	-53%	0,0%	85%	100
- nieuwbouw 140.000 euro[g]	1.954	4.027	7.740	-55%	-0,8%	63%	100
Provincies							
Opcenten motorrijtuigenbelasting[f]	188	226	263	0,0%	0,8%	4,2%	106
Waterschappen							
Zuiveringsheffing[b]	138	168	283	-8,0%	0,7%	4,6%	112
Watersysteemheffing							
Ingezetenen	37	76	116	-0,3%	3,3%	5,5%	114
Gebouwd[a]	0,0171%	0,0335%	0,0624%	-4,8%	3,4%	25,9%	116
Ongebouwd	42	70	184	-4,9%	3,1%	25,8%	
Natuur	1,58	4,19	7,63	-8,2%	2,8%	13,5%	
Wegenheffing							
Ingezetenen	11	2,28	47	-2,8%	1,4%	2,4%	114
Gebouwd[a]	0,0049%	0,0009%	0,0308%	1,6%	2,5%	6,4%	116
Ongebouwd	11	1,42	35	-0,3%	2,8%	3,7%	
Natuur	0,31	0,02	3,58	-1,9%	6,9%	12,5%	

a Het ozb-tarief en het tarief van de heffing gebouwd zijn allebei een percentage van de woz-waarde. De verandering ten opzichte van 2014 is gecorrigeerd voor de waardemutatie van de onroerende zaken.
b Meerpersoonshuishouden.
c Wordt niet overal geheven.
d Het bedrag dat een meerpersoonshuishouden in een woning met gemiddelde waarde betaalt aan ozb, rioolheffing en reinigingsheffing, na aftrek van een eventuele heffingskorting.
e Hotelovernachting.
f Auto van 1.150 kg, benzinemotor, op jaarbasis.
g Bouwsom exclusief btw; tarief inclusief welstand.

niet veranderd ten opzichte van vorig jaar. Voor een woning met een bouwsom van 140.000 euro wordt gemiddeld 4.027 euro betaald, 0,8 procent minder dan vorig jaar.

Aan provinciale opcenten op de motorrijtuigenbelasting is de Nederlandse automobilist dit jaar gemiddeld 0,8 procent meer kwijt dan het jaar ervoor.

Ook de waterschappen verhogen belastingtarieven. Het gemiddelde tarief voor de zuiveringsheffing is 0,7 procent hoger dan vorig jaar en de stijging is daarmee lager dan de verwachte inflatie (1,0 procent). Naast de zuiveringsheffing kennen waterschappen een watersysteemheffing. Deze bestaat uit vier verschillende heffingen. De ingezetenenheffing, betaald door huishoudens, is gemiddeld 76 euro, 3,3 procent (2,45 euro) meer dan vorig jaar. De heffing gebouwd, een tarief dat net als de ozb een percentage van de woz-waarde is, bedraagt gemiddeld 0,0335 procent van de woz-waarde. Dat is, gecorrigeerd voor de verandering van de woz-waarde, 3,4 procent meer dan vorig jaar. De heffing ongebouwd wordt betaald door eigenaren van cultuurgrond (vooral agrariërs). Zij betalen gemiddeld 70 euro per hectare, 2,08 euro meer dan vorig jaar (3,1 procent). Eigenaren van natuurgrond betalen een lager tarief dan eigenaren van andere ongebouwde grond (4 euro per hectare, een stijging van 2,8 procent).

Naast deze watersysteemheffingen betalen huishoudens en bedrijven in enkele (delen van) waterschappen ook een wegenheffing. Waterschappen onderhouden dan een deel van het wegennet in hun beheersgebied. Het gemiddeld betaalde bedrag in heel Nederland is laag in vergelijking met de watersysteemheffing. In de gebieden waar huishoudens of bedrijven het waterschap wel betalen voor het wegenonderhoud kan de aanslag al snel enkele tientjes per jaar bedragen.

Tariefdifferentiatie

Dit jaar voeren 2 gemeenten een gedifferentieerd tarief in voor de reinigingsheffing. Daardoor woont 25,0 procent van de Nederlanders nu in een gemeente waar de reinigingsheffing (afvalstoffenheffing of reinigingsrecht) afhangt van de hoeveelheid aangeboden huishoudelijk afval (*diftar*). Dat is bijna drie keer zo veel als in het jaar 2000 (9,7 procent). In gemeenten met diftar wordt minder afval aangeboden, afhankelijk van het gekozen tariefsysteem.

Ook bij de rioolheffing wordt soms gebruik gemaakt van (naar watergebruik) gedifferentieerde tarieven (9,5 procent van de bevolking), maar het effect hiervan is kleiner omdat het waterverbruik minder prijsgevoelig is dan het afvalaanbod.

Heffing voor Bedrijveninvesteringszones (BIZ)

Een BIZ is een afgebakend gebied, waarbinnen ondernemers gezamenlijk investeren in de kwaliteit van hun bedrijfsomgeving. De gemeente stelt hiervoor een heffing in en keert de opbrengst van de heffing uit aan de vereniging of stichting die de activiteiten namens de ondernemers uitvoert.

Gemeenten als Leiden, Nijmegen, Middelburg en Tilburg kenden vóór 2009 al een ondernemersfonds dat via een bestaande lokale belasting (ozb of reclamebelasting) werd gevoed. Nu kan dit dus via een aparte heffing. Op dit moment kennen 61 gemeenten één of meer BI-zones, en gebruiken 120 gemeenten een ondernemersfonds (kaart 11).

Tariefverschillen tussen gemeenten

Onderstaande figuur geeft voor verschillende belastingen en heffingen de variatiecoëfficiënt weer. Dat is een maatstaf voor de spreiding, die een zinvolle vergelijking mogelijk maakt omdat de spreiding wordt gerelateerd aan het gemiddelde.[3] Daardoor kan de spreiding van de kosten van een uittreksel uit de BRP (die gemiddeld 10,64 euro bedragen) toch worden vergeleken met die van het tarief van de reinigingsheffing (gemiddeld 263 euro).

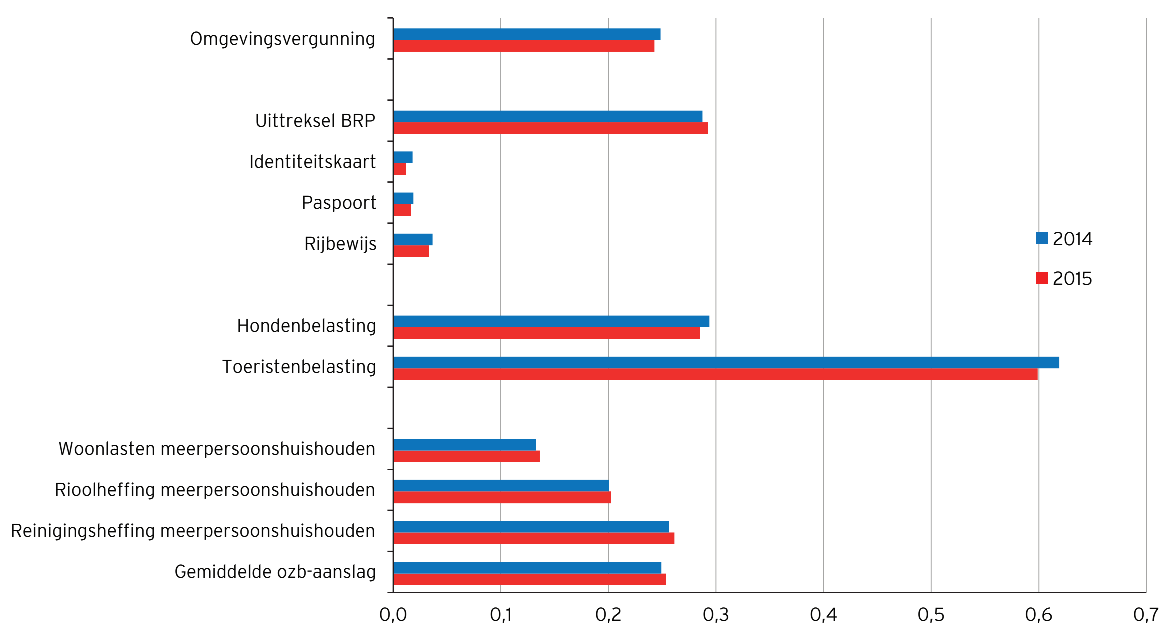
Het eerste dat opvalt in figuur 1 is de lage spreiding van de kosten van een paspoort, een identiteitskaart en een rijbewijs. Dit hangt samen met het bestaan van maximumtarieven. De meeste gemeenten hanteren tarieven die zeer dicht bij of op die maxima liggen.

De tarieven van de toeristenbelasting variëren het meest, maar de spreiding neemt ieder jaar wel af.[4] Hierbij moet bovendien worden bedacht dat het om kleine bedragen gaat. De variatie betreft hooguit enkele euro's per overnachting. Iets dergelijks geldt voor de kosten van een uittreksel uit de BRP. De variatie is relatief groot, maar het gaat om beperkte bedragen.

Van de woonlastenheffingen varieert de reinigingsheffing het meest; daarna komt de gemiddelde ozb-aanslag en de rioolheffing. Opgeteld tot de totale woonlasten is de variatie kleiner dan die van de afzonderlijke heffingen.

De spreiding van de kosten voor een omgevingsvergunning[5] is niet uitzonderlijk groot – iets lager dan die van de tarieven van de reinigingsheffing en de hondenbelasting.[6]

Figuur 1 Spreiding tarieven ten opzichte van hun gemiddelde

Ontwikkeling van woonlasten

Woonlasten zijn betalingen die huishoudens doen in verband met wonen. Woonlasten bestaan uit belastingen en heffingen enerzijds en marktprijzen voor bijvoorbeeld gas en elektriciteit anderzijds. In dit onderdeel bespreken we eerst de gemeentelijke woonlasten. Die bestaan uit de onroerendezaakbelasting (ozb), de rioolheffing en de afvalstoffenheffing (soms reinigingsrecht). Een eventuele heffingskorting wordt hiervan afgetrokken.[7]

Eerst beschrijven we de hoogte en de mutatie van de woonlasten in 2015. Daarbij betrekken we ook de waterschapslasten. Vervolgens laten we zien hoe de hoogte en de samenstelling van de woonlasten zich de afgelopen jaren hebben ontwikkeld. Ten slotte geven we een overzicht van de woonlasten in brede zin, die naast belastingen en heffingen ook betrekking hebben op energie, water en verzekeringen.

Gemeenten en waterschappen

Onder de gemeentelijke woonlasten verstaan we het gemiddelde bedrag dat een huishouden in een bepaalde gemeente betaalt aan ozb, rioolheffing en reinigingsheffing, minus een eventuele heffingskorting. Sommige drinkwaterbedrijven berekenen de gemeentelijke precario die zij voor hun leidingen moeten betalen direct door aan hun klanten. Deze lasten rekenen wij hier niet mee. De bedragen die huishoudens via het drinkwaterbedrijf betalen aan hun gemeente zijn te vinden op kaart 33.

Voor het gemiddelde meerpersoonshuishouden stijgen de gemeentelijke woonlasten dit jaar met 12,04 euro (1,7 procent, zie tabel 1). De belangrijkste stijger is de ozb, die gemiddeld 6,98 euro (2,8 procent) hoger ligt dan vorig jaar. Op de tweede plaats komt de rioolheffing, die gemiddeld 3,54 euro (1,9 procent) hoger ligt dan vorig jaar. De reinigingsheffing stijgt gemiddeld 1,47 euro, ofwel 0,6 procent. Dit tempert de woonlastenstijging aanzienlijk, omdat de reinigingsheffing daarvan het grootste onderdeel is. De resterende woonlastenstijging hangt samen met veranderingen in de heffingskorting die enkele gemeenten verlenen of vorig jaar verleenden.

Achter de gemiddelde stijging van de woonlasten gaan lokale veranderingen schuil die lopen van een verlaging met 27 procent (‘s-Hertogenbosch/Maasdonk; een deel van Maasdonk maakt vanaf dit jaar deel uit van ’s-Hertogenbosch en de gemeentelijke woonlasten in Maasdonk waren hoger dan die in ’s-Hertogenbosch) tot een verhoging met 19 procent (Zwartewaterland). In Zwartewaterland is de stijging van de woonlasten vooral een gevolg van de stijging van de rioolheffing (46 procent). De gemeente heeft een nieuw Gemeentelijk Rioleringsplan vastgesteld. De gemeente heeft besloten dat de hoogte van de investeringen in het riool niet hoger mag zijn dan de inkomsten. Om alle benodigde investeringen te bekostigen was een tariefstijging daarom onvermijdelijk.

In de goedkoopste gemeente bedragen de woonlasten 520 euro (Aalten) en in de duurste 1.198 euro (Blaricum). De gemiddelde woonlasten liggen op 716 euro. Eénpersoonshuishoudens zijn gemiddeld 70 euro goedkoper uit dan meerpersoonshuishoudens. Net als vorig jaar zijn er maar weinig gemeenten waar huishoudens met een minimuminkomen gemeentelijke belastingen verschuldigd zijn. De meeste gemeenten hebben een ruimhartig kwijtscheldingsbeleid.

Woonlasten inclusief waterschapslasten

Nemen we ook de waterschapslasten mee,[8] dan zijn de woonlasten het laagst in Aalten (765 euro, waarvan 520 euro voor de gemeente en 245 euro voor het waterschap). De op één na goedkoopste plek is het oostelijke deel van Tilburg dat deel uit maakt van waterschap De Dommel (779 euro; Tilburg west, dat deel uitmaakt van Brabantse Delta staat met 824 euro op de zesde plaats). De derde plaats is voor Veenendaal (793 euro).

De duurste plek om te wonen is het kleine zuidelijke deel van Wassenaar dat deel uitmaakt van Delfland. Hier betaalt het gemiddelde huishouden 1.702 euro per jaar, 1.177 euro aan de gemeente en 524 euro aan het waterschap. Het andere deel van Wassenaar, dat deel uitmaakt van Rijnland staat op de derde plaats (1.550 euro). De totale woonlasten in Blaricum liggen hier tussen met 1.553 euro.

Netto woonlasten

Het is niet altijd zo dat gemeenten met hoge woonlasten ook veel geld overhouden aan de

belastingen die zij van huishoudens innen. Dat komt doordat gemeenten met relatief waardevol onroerend goed binnen hun grenzen een lagere algemene uitkering van het Rijk ontvangen dan andere gemeenten. Zij worden geacht zelf meer belasting te heffen. De netto woonlasten geven een indicatie van het bedrag dat een gemeente per huishouden van de woonlasten overhoudt. De netto woonlasten zijn de woonlasten gecorrigeerd voor de verevening van belastingcapaciteit via de algemene uitkering.

Ameland heeft de laagste netto woonlasten (470 euro). De hoogste netto woonlasten heeft Bodegraven-Reeuwijk (1.002 euro). Van gemeenten met hoge netto woonlasten die geen bijzondere kostenposten hebben mag worden verwacht dat zij hun inwoners een bovengemiddeld voorzieningenniveau bieden. Is dat niet zo, dan wordt er niet efficiënt gewerkt.

Ontwikkeling gemeentelijke woonlasten

Inleiding

Dit onderdeel schetst een beeld van het niveau, de ontwikkeling en de samenstelling van de gemeentelijke woonlasten sinds 1998, het eerste jaar waarvoor vergelijkbare cijfers bestaan.

Niveau lokale lasten

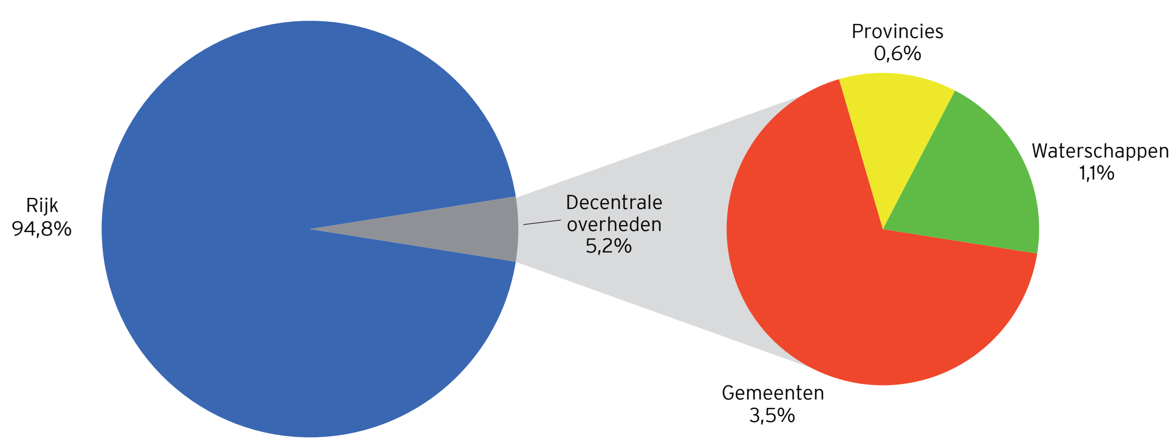
Van elke euro die huishoudens en bedrijven in Nederland aan belastingen en sociale premies betalen gaat 3,5 procent naar de gemeenten (figuur 2). De decentrale overheden nemen samen 5 procent voor hun rekening, de rijksoverheid 95 procent.

Figuur 3 geeft het niveau van de woonlasten voor huishoudens (ozb, reinigingsheffing en rioolheffing, minus een eventuele heffingskorting)[10] sinds 1998. Wie naar de nominale cijfers kijkt ziet een stijging van 500 euro in 1998 tot 731 euro in 2005, waarna de afschaffing van de ozb op het gebruik van woningen leidt tot een daling naar 592 euro in 2006. Vervolgens stijgen de woonlasten weer, zij het nu minder sterk, tot 715 euro in 2015. Deze cijfers houden echter geen rekening met de geldontwaarding. Gecorrigeerd voor de inflatie, de groei van het beschikbaar inkomen of de groei van het bbp is de stijging tot 2005 en vanaf 2006 beperkt geweest, zoals de figuur laat zien.

Lastenstijging

Figuur 4 toont de jaarlijkse stijging van de gemeentelijke woonlasten. De nominale groei schommelt in de jaren 1998-2004 rond de zes procent. Vanaf 2005 ligt de nominale groei ongeveer half zo hoog (even afgezien van de afschaffing van de gebruikersheffing van de ozb in 2006). In de jaren 2000-2002 lag de voor de inkomensgroei gecorrigeerde lastenstijging aanzienlijk onder de nominale groei, als gevolg van de voorspoedige economische ontwikkeling en van de belastingverlaging in 2001. In de jaren vanaf 2006 is de voor de inkomensgroei gecorrigeerde lastenstijging zeer gering.

Figuur 2 Belasting- en premieopbrengst naar overheidslaag, 2015[9]

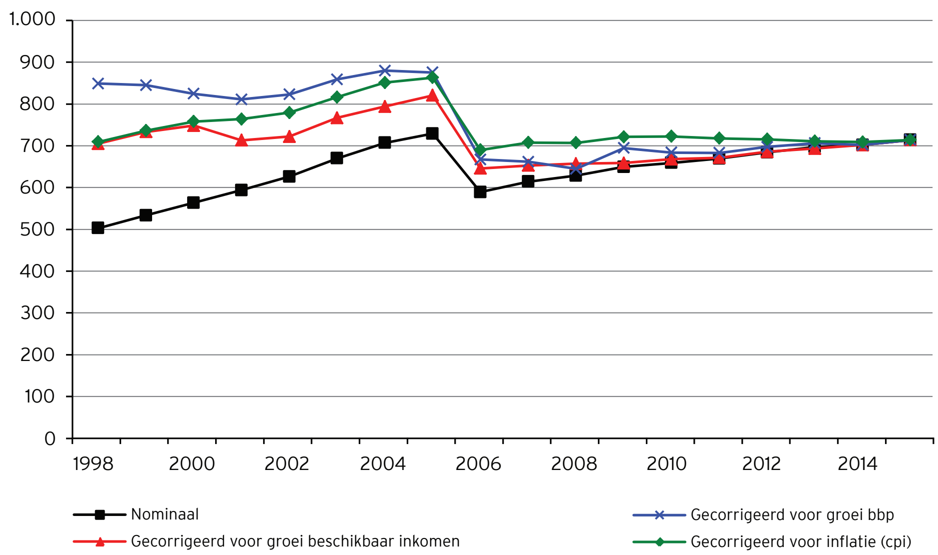

Samenstelling woonlasten en toekomstige ontwikkeling

Figuur 5 laat zien dat de samenstelling van de gemeentelijke woonlasten tot 2006 weinig is veranderd. De ozb nam bijna de helft van de woonlasten voor zijn rekening, de reinigingsheffing ruim een derde en de rioolheffing een zesde. Met de afschaffing van de ozb op het gebruik van woningen kwam hierin verandering, en daalde het aandeel van de ozb in de woonlasten tot 34 procent. In 2015 ligt dit percentage op 36 procent.

Een andere ontwikkeling, die iets minder in het oog springt, is de geleidelijke groei van het aandeel van de rioolheffing sinds 2006. Dit is het gevolg van taakuitbreiding (voornamelijk door nieuwe milieuregelgeving op nationaal en Europees niveau) en de noodzaak veel rioleringen te vervangen. Gezien de grote opgaven waarvoor gemeenten nog staan op het gebied van de riolering, valt te verwachten dat de rioolheffing de komende jaren blijft stijgen met percentages die boven de inflatie uitkomen. Wel is die stijging sinds 2010 duidelijk lager dan voorheen (figuur 6).

Figuur 3 Gemeentelijke woonlasten meerpersoonshuishouden (euro)

Figuur 4 Mutatie woonlasten meerpersoonshuishouden

De stijging van de reinigingsheffing is aanzienlijk geringer dan die van de rioolheffing. De laatste jaren verlagen veel gemeenten hun tarieven zelfs, als gevolg van lagere verwerkingskosten. Dit jaar doen 167 (deel)gemeenten dat. Hoewel de reinigingsheffing nog steeds de belangrijkste component is van de woonlasten voor huishoudens, daalt het aandeel van deze heffing al jaren. Die trend zal zich naar verwachting voortzetten.

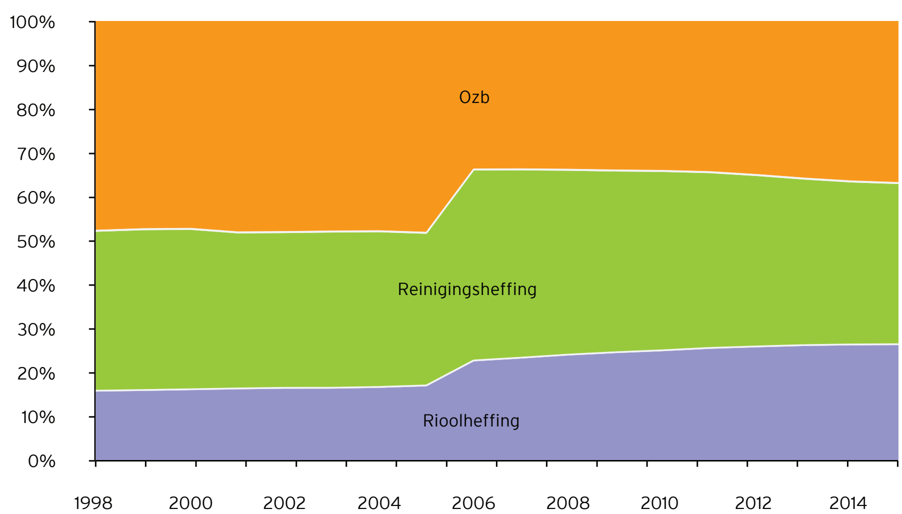
Woonlasten in brede zin

Eigenwoningbezitters zijn een groot deel van hun besteedbare inkomen kwijt aan woonlasten: de kosten van energie en water en van de opstalverzekering, en aan het wonen gerelateerde heffingen van gemeente, waterschap en rijksoverheid. Hieronder geven we de ontwikkeling weer van de woonlasten in brede zin, en van het aandeel daarin van de verschillende overheidslagen.[11]

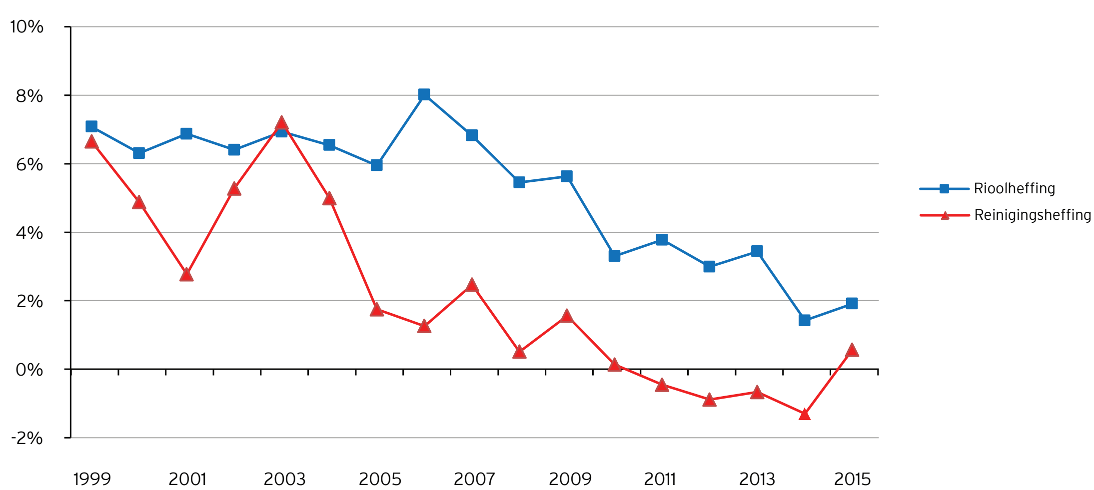
Bijkomende woonlasten

Woonlasten zijn er in soorten en maten. Om te beginnen is er natuurlijk de woning zelf. Die kan met eigen geld zijn gefinancierd, of, zoals meestal, met een hypothecaire lening. Hypotheeklasten maken vaak meer dan de helft uit van de woonlasten. Gemiddeld gaat het om 49 procent van de totale woonlasten. Verschillen in woningprijzen vormen de belangrijkste reden waarom woonlasten tussen

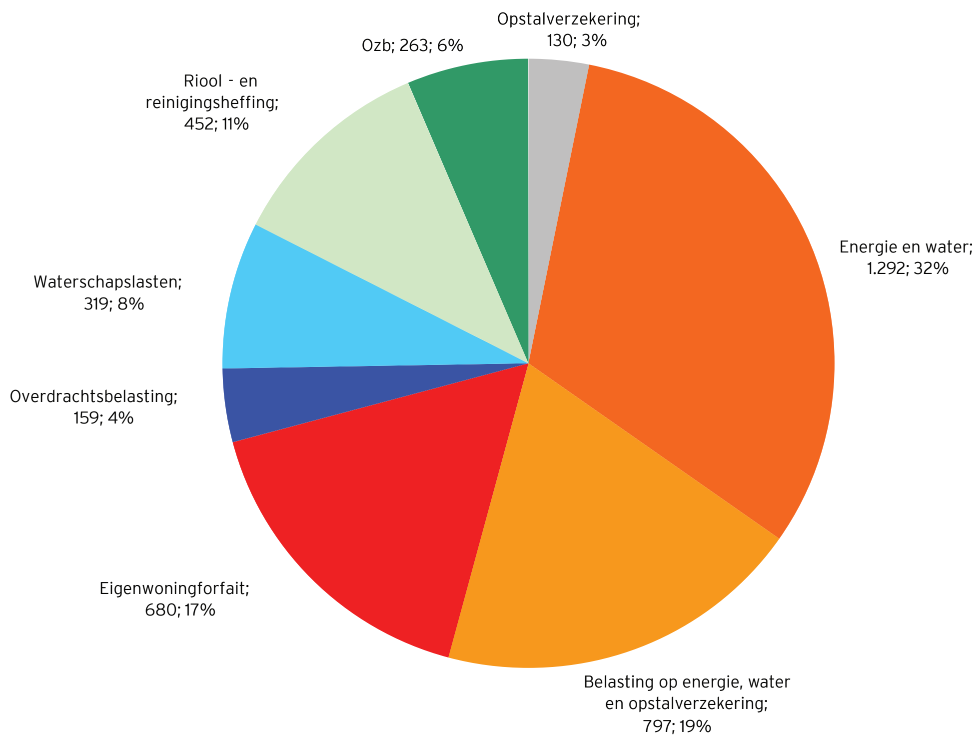
Figuur 5 Samenstelling woonlasten meerpersoonshuishouden

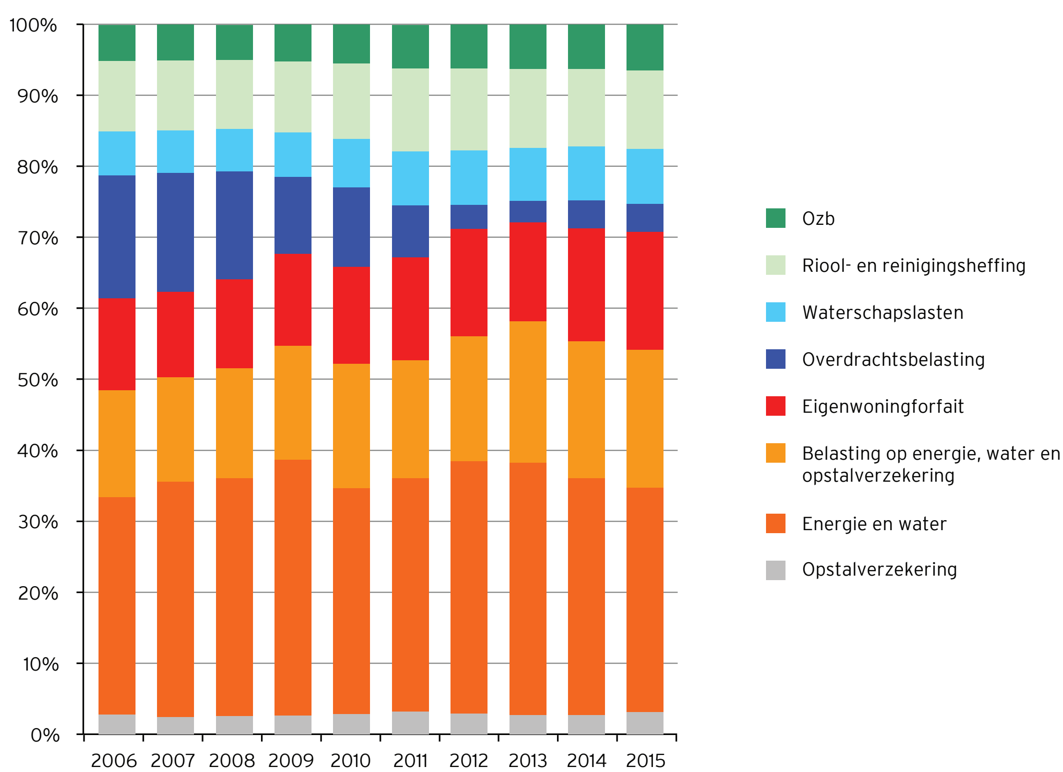
Figuur 6 Mutatie rioolheffing en reinigingsheffing (meerpersoonshuishouden)

Figuur 7 Samenstelling bijkomende woonlasten in 2015 (in euro's en procenten)

Figuur 8 Ontwikkeling samenstelling bijkomende woonlasten

huishoudens verschillen. Woningen zijn in de ene gemeente meer waard dan in de andere. Regionale variatie in belastingtarieven speelt een veel kleinere rol.

In dit onderdeel focussen we op de *bijkomende* woonlasten, dus de kosten naast het financieren van een woning. Het gaat hier om een breed scala, van de energierekening tot de onroerendezaakbelasting (ozb). Ieder huishouden heeft weer andere woonlasten. Dat hangt niet alleen af van de gezinssituatie, maar ook van bijvoorbeeld de locatie. Wij gaan uit van een standaard meerpersoonshuishouden met een eigen woning. We gaan uit van gemiddelde tarieven, gemiddeld energieverbruik, een gemiddelde woningwaarde, enzovoort.

Hoogte en samenstelling bijkomende woonlasten

De bijkomende woonlasten bedragen dit jaar voor een gemiddeld huishouden 4.093 euro. Dat is 12 procent van het gemiddelde besteedbare inkomen van gezinnen. Energie en water nemen 32 procent van de bijkomende woonlasten voor hun rekening. De opstalverzekering is goed voor 3 procent. De overige bijkomende woonlasten zijn belastingen. Zie figuur 7.

De belangrijkste woonbelastingen worden door het Rijk opgelegd. Belastingen op energie, op water en op de opstalverzekering, het eigenwoningforfait en de overdrachtsbelasting maken samen 40 procent uit van de bijkomende woonlasten.

Waterschapslasten zijn goed voor 8 procent, en gemeentelijke belastingen voor 17 procent van het totaal.

Figuur 8 laat zien dat de aandelen van de verschillende woonlastencomponenten de afgelopen jaren niet sterk zijn veranderd. Er is één uitzondering: de overdrachtsbelasting is sinds 2012 fors lager. Dat komt vooral doordat het tarief is verlaagd van 6 naar 2 procent. Ook worden er minder woningen verkocht.

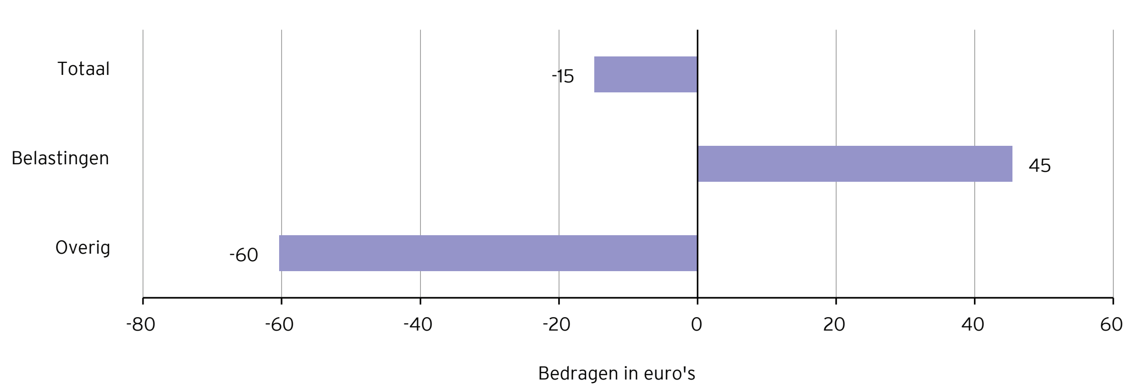
Ontwikkeling bijkomende woonlasten

De bijkomende woonlasten dalen dit jaar voor een gemiddeld huishouden met 0,4 procent. Dat is 15 euro op jaarbasis.

Figuur 9 laat zien dat de woonlastenontwikkeling vooral het gevolg is van andere woonlasten dan belastingen. Deze woonlasten (energie, water en opstalverzekering) dalen met 60 euro per huishouden, ofwel met 4,1 procent. Woongerelateerde belastingen stijgen gemiddeld met 45 euro (1,7 procent). Hiervan gaat het grootste deel (56 procent, ofwel 26 euro) naar het Rijk, 26,5 procent (12 euro) gaat naar de gemeente en 16,9 procent (8 euro) naar het waterschap (figuur 10).

Figuur 11 zet de mutaties van de onderdelen van de bijkomende woonlasten op een rij. De grootste verandering is de daling van de lasten voor energie en water. De daling komt doordat de prijs van gas en elektriciteit daalt. De belasting die in totaal betaald

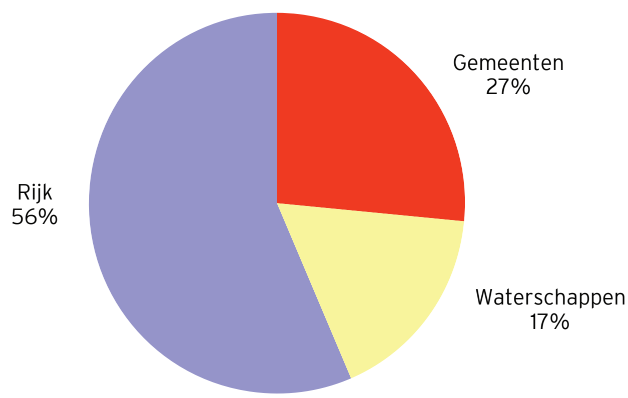
Figuur 9 **Verandering bijkomende woonlasten**

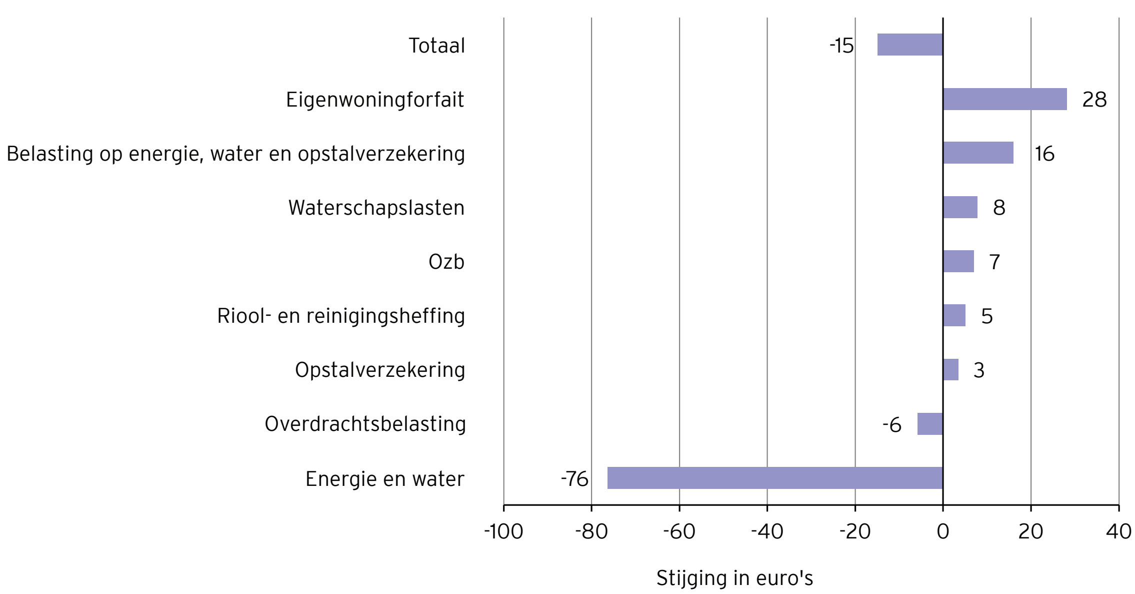
wordt op energie, water en de opstalverzekering stijgt wel. Het gemiddeld betaalde bedrag aan overdrachtsbelasting neemt ook af. Dat komt doordat de gemiddelde woningwaarde daalt.

Het eigenwoningforfait neemt het meest toe gevolgd door de kosten voor de belasting op energie, water en opstalverzekering. De stijging van het eigenwoningforfait komt doordat het percentage van de waarde van de woning dat als belastbaar inkomen wordt gerekend is verhoogd. De overige onderdelen van de bijkomende woonlasten stijgen met minder dan tien euro per huishouden per jaar.

Figuur 10 Aandeel verschillende overheden in stijging woongerelateerde belastingen

Figuur 11 Mutatie per onderdeel

Decentrale lasten voor standaard huishoudens en –bedrijven

Belastingplichtigen (huishoudens en bedrijven) betalen vaak meerdere belastingen en heffingen. De ontwikkeling van afzonderlijke heffingen geeft daarom maar een beperkt beeld van de totale decentrale lastenontwikkeling. Omdat huishoudens, en in sterkere mate bedrijven, onderling verschillen, gaan we de ontwikkeling na voor enkele standaardhuishoudens en –bedrijven. Voor huishoudens lijkt dit enigszins op de beschrijving van de woonlasten hiervoor. Hier worden echter ook niet-woninggebonden heffingen meegenomen.

We onderscheiden twee standaardhuishoudens. Het ene huishouden woont in een huurwoning, het andere in een koopwoning. Beide huishoudens bestaan uit drie personen.

Daarnaast kijken we naar de lastenontwikkeling van zes standaardbedrijven, te weten een winkel, een kantoor, een hotel, een agrarisch bedrijf, een groothandel en een productiebedrijf in de voedingsmiddelenindustrie.

Om de lasten in beeld te brengen moeten enkele uitgangspunten worden gekozen. Die staan vermeld in tabel 2. De uitgangspunten voor bedrijven zijn ontwikkeld in overleg met VNO-NCW, Unie van Waterschappen, ANWB en Recron. Daarnaast is zo veel mogelijk aangesloten bij uitgangspunten die eerder voor andere rapportages zijn ontwikkeld.

De lasten voor een meerpersoonshuishouden in een huurwoning bedragen in 2015 gemiddeld 836 euro (tabel 3). Dat is 1,2 procent (9,72 euro) meer dan vorig jaar. Hiervan gaat 365 euro (44 procent) naar de gemeente, 246 euro (29 procent) naar het waterschap en 226 euro (27 procent) naar de provincie.

De lasten voor een meerpersoonshuishouden met een koopwoning zijn met gemiddeld 1.261 euro hoger dan die voor huishoudens in een huurwoning. Dit komt doordat huiseigenaren meer belastingen en heffingen dan huurders (onder meer ozb en heffing gebouwd). Van deze lasten gaat 57 procent naar de gemeente (716 euro), 25 procent naar het waterschap (319 euro) en 18 procent naar de provincie (226 euro). De lasten zijn gemiddeld 1,7 procent hoger dan vorig jaar (21 euro).

Tabel 2 Uitgangspunten standaardhuishoudens en -bedrijven 2015

	Woz-waarde[a]	Water-verbruik (m^3)	Vervuilings-eenheden	Afval (kilo)	Gewicht auto	Oppervlakte[b]	Aantal overnachtingen[c]
Meerpersoons-huishouden huurwoning	60% van de gemiddelde woz-waarde	127	3	Zie verantwoording[e]	1.150	Nvt	Nvt
Meerpersoons-huishouden koopwoning	Gemiddelde woz-waarde gemeente	127	3	Zie verantwoording[e]	1.150	Nvt	Nvt
Winkel	408.862	100	3	430 (rest)	Nvt[d]	Nvt	Nvt
Kantoor	1.045.926	100	3	150 (rest)	Nvt[d]	Nvt	Nvt
Hotel	1.426.263	300	7	430 (rest) 125 (gft)	Nvt[d]	Nvt	2.373
Agrarisch bedrijf	380.337	500	3	430 (rest)	Nvt[d]	40 ha	Nvt
Groothandel	2.282.021	300	7	430 (rest)	Nvt[d]	Nvt	Nvt
Productiebedrijf voedingsmiddelen-industrie	11.410.106	30.000	300	Privaat-rechtelijk	Nvt[d]	Nvt	Nvt

a Peildatum woz-waarde 1 januari 2014.
b Alleen relevant voor agrarisch bedrijf.
c Alleen relevant voor hotel.
d Voor bedrijfsauto's worden geen opcenten op de motorrijtuigenbelasting betaald.
e Zie verantwoording achterin deze atlas.

De hier gekozen standaardbedrijven betalen geen opcenten aan de provincie. De opcenten op de motorrijtuigenbelasting worden alleen betaald voor personenauto's. Bedrijven maken vaak gebruik van bestelauto's, maar zij betalen daarvoor geen opcenten. Een kantoor zal wel gebruik maken van personenauto's, maar deze worden veelal geleased. Het leasebedrijf betaalt dan de provinciale opcenten.

Onze voorbeeldwinkel betaalt gemiddeld 2.520 euro aan decentrale heffingen. Dat is een stijging van 3,7 procent (89 euro). Van de 2.520 euro is 88 procent (2.206 euro) voor de gemeente en 12 procent (314 euro) voor het waterschap.

Voor het gekozen kantoor stijgen de lasten met gemiddeld 3,9 procent (209 euro) tot 5.491 euro. Hiervan gaat, net als bij de voorbeeldwinkel, het grootste deel (91 procent ofwel 4.969 euro) naar de gemeente en de rest (9 procent, dat is 522 euro) naar het waterschap.

Voor een hotel liggen deze verhoudingen niet anders. Het voorbeeldhotel is dit jaar gemiddeld 11.569 euro kwijt, 4,4 procent meer dan vorig jaar (485 euro). Dit voorbeeldhotel betaalt 10.651 euro aan de gemeente (92 procent) en 918 euro aan het waterschap (8 procent).

Voor zowel de winkel, het kantoor als het hotel bestaat het grootste deel van de lokale lasten uit aan de gemeente betaalde ozb.

Een agrarisch bedrijf betaalt meer heffingen aan het waterschap dan de andere bedrijven. Het gekozen agrarische bedrijf bezit grond en betaalt daarom een heffing ongebouwd. Dit is een bedrag per hectare, gemiddeld circa 71 euro. Daardoor betaalt het agrarische voorbeeldbedrijf in vergelijking met de andere bedrijven een relatief groot deel van de decentrale lasten aan het waterschap, namelijk 59 procent (2.802 euro). Aan de gemeente betaalt dit voorbeeldbedrijf gemiddeld 1.953 euro, waarmee het totaal op 4.755 euro komt. Dat is een stijging van 3,4 procent ten opzichte van vorig jaar (156 euro).

De gekozen groothandel en het productiebedrijf in de voedingsmiddelenindustrie betalen het grootste deel van hun decentrale lasten aan de gemeente, net als de winkel, het kantoor en het hotel. De groothandel in ons voorbeeld betaalt dit jaar gemiddeld 11.673 euro (stijging van 4,3 procent ofwel 481 euro). Hiervan gaat 90 procent naar de gemeente (10.461 euro). 1.211 euro gaat naar het waterschap.

Het productiebedrijf betaalt een kleiner deel van de lasten aan de gemeente (74 procent, 56.874 euro) dan de groothandel. Dit komt doordat een productiebedrijf van deze schaal voor de afvalinzameling veelal een contract af zal sluiten met een privaatrechtelijke onderneming. Dit wordt dus niet betaald aan de gemeente en valt daarmee buiten dit onderzoek. Aan het waterschap wordt gemiddeld 20.743 euro betaald. De totale lokale lasten komen daarmee voor dit voorbeeldbedrijf op 79.926 euro, 3,3 procent meer dan vorig jaar (2.569 euro).

Tabel 3 Totale decentrale lasten 2015

	Gemiddelde (euro)	Mutatie van het gemiddelde	Aandeel gemeente	Aandeel waterschap	Aandeel provincie
Meerpersoonshuishouden huurwoning	836	1,2%	44%	29%	27%
Meerpersoonshuishouden koopwoning	1.261	1,7%	57%	25%	18%
Winkel	2.520	3,7%	88%	12%	0%
Kantoor	5.491	3,9%	91%	9%	0%
Hotel	11.569	4,2%	92%	8%	0%
Agrarisch bedrijf	4.755	3,2%	41%	59%	0%
Groothandel	11.673	4,3%	90%	10%	0%
Productiebedrijf voedingsmiddelenindustrie	79.926	3,3%	74%	26%	0%

Opbrengsten decentrale heffingen

Tot nu toe zijn tarieven en lasten besproken. Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de opbrengstontwikkelingen van de afzonderlijke belastingen en heffingen.

Inclusief en exclusief volume-effect

De opbrengstontwikkeling kan inclusief en exclusief volume-effect worden berekend. Het CBS verzamelt jaarlijks de opbrengsten volgens (deels nog niet vastgestelde) begrotingen van gemeenten, provincies en waterschappen. De ontwikkeling van deze opbrengsten is afhankelijk van zowel de ontwikkeling van de tarieven als die van de grondslagen. Dus als bijvoorbeeld het tarief van de rioolheffing gelijk blijft, dan zal de opbrengst toch stijgen als er dit jaar meer huishoudens zijn die de rioolheffing betalen. Deze opbrengstontwikkeling inclusief volume-effect zegt dus niets over de door huishoudens of bedrijven ervaren lasten.

In deze monitor willen we zoveel mogelijk de ontwikkeling in beeld brengen die relevant is voor de belastingbetaler. Daarom is de opbrengstontwikkeling, waar dat mogelijk is, gecorrigeerd voor dit volume-effect. Dat kan door te berekenen wat de opbrengst zou zijn als de grondslag (onder meer het aantal huishoudens, aantal woningen, etc.) gelijk was gebleven. Omdat niet voor alle belastingen de tarieven en de grondslagen beschikbaar zijn, kan de opbrengstontwikkeling in een aantal gevallen alleen inclusief volume-effect worden weergegeven (op basis van gegevens van het CBS). In die gevallen wordt dit gemeld bij de tabel.

Gemeenten

Ozb

De totale opbrengst uit de ozb bedraagt in 2015 3.866 miljoen euro. Ongeveer de helft hiervan is afkomstig uit de ozb voor woningen.

De in tabel 4 gepresenteerde ozb-opbrengsten exclusief volume-effect zijn berekend op basis van de tarieven per gemeente en de verwachte totale woz-waarden in gemeenten. Gemeenten kunnen echter een deel van de potentiële ozb-opbrengst niet innen. Dat komt vooral door leegstand. Waar niet-woningen leeg staan kan geen ozb van gebruikers worden geheven. Omdat er geen bruikbare cijfers beschikbaar zijn over leegstand per gemeente kan hiermee in de berekeningen geen rekening worden gehouden.

Bij de opbrengstontwikkeling uit de ozb is zowel de mutatie inclusief als de mutatie exclusief volume-effect relevant. Zoals aangegeven in de inleiding bij dit hoofdstuk geeft de opbrengstontwikkeling exclusief volume-effect de lastenontwikkeling weer voor de belastingbetaler. Als we het volume-effect niet meenemen stijgt de opbrengst uit de ozb voor woningen met 2,8 procent en voor niet-woningen met 3,7 procent.

De opbrengstontwikkeling inclusief areaalontwikkeling is relevant in verband met de macronorm. Volgens de macronorm mag de totale ozb-opbrengst in 2015 met 111 miljoen stijgen boven de opbrengst in 2014 (3.711 miljoen euro).[12] De verwachte ozb-opbrengst in 2015 is 3.866 miljoen euro.[13] De ozb-opbrengst stijgt daarmee 43,5 miljoen euro meer dan in de macronorm is afgesproken. Meer over de macronorm vindt u op blz. 32.

Tabel 4 Ozb-opbrengst 2015 en mutatie

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect (mln. euro)	Mutatie exclusief volume-effect
Woningen			2,8%
Niet-woningen			3,7%
Totaal	3.866	154,8	3,3%

Rioolheffing

Rioolheffing wordt door zowel huishoudens als bedrijven betaald. De totale opbrengst bedraagt 1.532 miljoen euro. Als we het volume-effect (meer huishoudens) buiten beschouwing laten stijgt de opbrengst uit de rioolheffing voor huishoudens met 1,8 procent, zie tabel 5. Omdat de grondslag, het aantal bedrijven dat rioolheffing betaalt, niet bekend is, kan de opbrengstontwikkeling voor bedrijven niet worden bepaald.[14] De totale begrote opbrengst stijgt, inclusief volume-effect, met 3,7 procent.

Afvalstoffenheffing en reinigingsrecht

Huishoudens betalen een reinigingsheffing (afvalstoffenheffing, mogelijk in een enkele gemeente reinigingsrecht) voor het inzamelen en verwerken van hun huisvuil. Gemeenten zamelen soms ook bedrijfsafval in. Als bedrijfsafval wordt ingezameld door de gemeente betalen bedrijven meestal een reinigingsrecht. Veel bedrijven sluiten echter een contract af met een particuliere inzamelaar. Het is mede daarom niet mogelijk om de opbrengstontwikkeling voor bedrijven weer te geven. Exclusief volume-effect stijgt de opbrengst van de reinigingsheffing met 0,4 procent; inclusief volume-effect en de opbrengst uit het reinigingsrecht (vooral betaald door bedrijven) daalt deze met 1,1 procent, zie tabel 6.

Leges

Voor de ozb, rioolheffing en reinigingsheffingen ontvangen huishoudens en bedrijven jaarlijks een aanslag. Dit geldt niet voor de leges. De grondslagen (aantal aangevraagde vergunningen, paspoorten enzovoort) zijn niet per gemeente beschikbaar. Het is daardoor niet mogelijk om de opbrengstontwikkeling exclusief volume-effect te bepalen. In plaats daarvan is de opbrengstontwikkeling inclusief volume-effect weergegeven, op basis van begrotingscijfers. Die zijn beschikbaar voor twee categorieën leges, zie tabel 7.

De opbrengst van de secretarieleges (voor paspoorten, rijbewijzen enzovoort) stijgt, inclusief volume-effect, naar verwachting 1,4 procent. Gemeenten begroten een daling van de opbrengst van de bouwleges (-1,8 procent), omdat zij verwachten dat de neerwaartse trend in het aantal aanvragen zal aanhouden.

Natuurlijk is aan het begin van het jaar niet bekend hoeveel aanvragen in werkelijkheid zullen worden gedaan, net zo min als gemeenten dan al weten hoeveel paspoorten, rijbewijzen enzovoort ze gedurende het jaar zullen verstrekken. Begrote opbrengsten moeten daarom met enige voorzichtigheid worden gehanteerd.

Tabel 5 Opbrengst rioolheffing 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Huishoudens			1,8%
Bedrijven			n.b.
Totaal	1.532[a]	3,7%	

a Bron: CBS

Tabel 6 Opbrengst reinigingsheffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Huishoudens			0,4%
Bedrijven			n.b.
Totaal	1.723[a]	-1,1%	

a Bron: CBS

Toeristenbelasting

De toeristenbelasting is een bedrag per overnachting. Omdat er geen gegevens voorhanden zijn over het aantal overnachtingen wordt de opbrengstontwikkeling inclusief volume-effect weergegeven op basis van begrotingscijfers.

De opbrengst uit de toeristenbelasting bedraagt dit jaar naar verwachting 174 miljoen euro. Inclusief volume-effect wordt een stijging van 2,4 procent begroot. Hoe dit werkelijk uit zal vallen hangt af van het aantal overnachtingen dit jaar.

Hondenbelasting

Een groot deel van de gemeenten kent een hondenbelasting (zie kaart 43). Het is niet bekend voor hoeveel honden hondenbelasting wordt betaald. Daarom is de opbrengstontwikkeling gebaseerd op begrotingsgegevens: de mutatie is inclusief volume-effect. De opbrengst uit de hondenbelasting is in 2015 65 miljoen euro. Dat is 1,6 procent meer dan vorig jaar.

Overige gemeentelijke belastingen

Gemeenten kennen nog een aantal andere belastingen en heffingen. Hoewel de aanslag voor een individueel huishouden of bedrijf aanzienlijk kan zijn, is de totale opbrengst uit deze belastingen en heffingen, met uitzondering van de parkeerbelasting, gering. Dat komt doordat niet alle gemeenten deze belastingen heffen en omdat het aantal betalers vaak beperkt is.

Voor deze heffingen geldt daarnaast dat de tariefstructuur buitengewoon complex kan zijn, en dat grondslaggegevens niet beschikbaar zijn. We beperken ons daarom tot de begrote opbrengsten en de mutaties inclusief volume-effecten. Die staan vermeld in tabel 10.

Van deze overige gemeentelijke belastingen is de opbrengst uit de parkeerbelasting het hoogst: 666 miljoen euro, een stijging van 0,9 procent ten opzichte van vorig jaar. In omvang de tweede is de

Tabel 7 Begrote opbrengst leges 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Secretarieleges	295	1,4%
Bouwvergunningen	383	-1,8%

Bron: CBS

Tabel 8 Begrote opbrengst toeristenbelasting 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Toeristenbelasting	174	2,4%

Bron: CBS

Tabel 9 Begrote opbrengst hondenbelasting 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Hondenbelasting	65	1,6%

Bron: CBS

precariobelasting (154 miljoen euro). Deze stijgt dit jaar net als in 2014 opvallend sterk (16,7 procent, in 2014 werd nog een opbrengst geraamd van 132 miljoen euro). De baatbelasting is met 1 miljoen euro de belasting met de laagste opbrengst.

Totaal gemeentelijke belastingen

Tellen we de opbrengst uit alle gemeentelijke heffingen op dan kunnen we de mutatie van de totale opbrengst berekenen. Omdat niet voor alle heffingen de ontwikkeling exclusief volume-effect beschikbaar is, kan deze mutatie alleen inclusief volume-effect worden berekend. Deze totale opbrengst stijgt in 2015 met 1,9 procent tot 8.835 miljoen euro (tabel 11).

Waterschappen

Zuiverings- en verontreinigingsheffing

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor de zuivering van afvalwater. Afvalwater wordt via de riolering naar rioolwaterzuiveringsinstallaties geleid die worden beheerd door de waterschappen. De afvalwaterzuivering wordt bekostigd uit de zuiveringsheffing.

Een klein aantal huishoudens en bedrijven loost het afvalwater direct op het oppervlaktewater. Zij betalen een verontreinigingsheffing. Het tarief is gelijk aan dat van de zuiveringsheffing.

De opbrengst uit de zuiveringsheffing stijgt, zonder volume-effect, met 0,7 procent tot 1.255 miljoen euro. De mutatie inclusief volume-effect is iets groter (tabel 12). De opbrengst uit de verontreinigingsheffing blijft gelijk. Inclusief volume-effect daalt de opbrengst (-5,3 procent). Dit komt omdat wordt verwacht dat het aantal verontreinigingseenheden (directe lozingen) afneemt.

Watersysteemheffing

Waterschappen zijn verantwoordelijk voor het beheren van het waterpeil en zorgen voor ‘droge voeten’ (waterkering). De kosten worden gedekt uit de watersysteemheffing. De watersysteemheffing bestaat uit vier heffingen: de ingezetenenheffing, de heffing gebouwd, de heffing ongebouwd en de heffing natuur.

De ingezetenenheffing wordt betaald door huishoudens. De opbrengst uit de ingezetenenheffing

Tabel 10 Begrote opbrengst overige gemeentelijke belastingen en heffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Parkeerbelasting	666	0,9%
Reclamebelasting	23	9,5%
Precariobelasting	154	16,7%
Forensenbelasting	31	6,9%
Baatbelasting	1	0,0%
Roerendezaakbelasting	3	0,0%
Begraafplaatsrechten	117	1,7%
Marktgelden	32	0,0%

Bron: CBS

Tabel 11 Begrote opbrengst gemeentelijke heffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Totaal	8.835	1,9%

Bron: CBS

bedraagt dit jaar 533 miljoen euro. Als we de verandering van het aantal ingezetenen buiten beschouwing laten (exclusief volume-effect) stijgt de opbrengst met 3,3 procent (tabel 13).

De heffing gebouwd wordt door eigenaren van gebouwen (woningen en niet-woningen) betaald en is, net als de ozb, een percentage van de woz-waarde. De opbrengst is dit jaar 649 miljoen euro. Als we uitgaan van hetzelfde areaal gebouwen als vorig jaar (en dus het volume-effect buiten beschouwing laten) is de opbrengst gestegen met 3,4 procent.

De heffing ongebouwd en de heffing natuur worden beide betaald door eigenaren van grond. De heffing natuur door eigenaren van natuurgrond, de heffing ongebouwd door eigenaren van andere ongebouwde grond. Die laatste groep bestaat veelal uit agrariërs, maar ook eigenaren van (spoor)wegen vallen er onder. De opbrengst uit de heffing ongebouwd stijgt (gecorrigeerd voor volume-effect) met 3,1 procent tot 158 miljoen euro. De opbrengst uit de heffing natuur stijgt met 2,7 procent tot 4 miljoen euro. De stijging inclusief volume-effect bedraagt 3,4 procent. De totale opbrengst van de watersysteemheffing is dit jaar 1.344 miljoen euro. Dat is, als we corrigeren voor de verandering van het aantal grondslagen, 3,3 procent meer dan vorig jaar.

Wegenheffing

Vijf waterschappen beheren een deel van het wegennet in hun beheersgebied. Vier van deze waterschappen brengen hier een afzonderlijke heffing voor in rekening, één waterschap (Scheldestromen) bekostigt het wegenonderhoud uit de opbrengst uit de watersysteemheffing. De wegenheffing wordt vaak alleen betaald door de belastingplichtigen in het gebied waar het wegenbeheer plaatsvindt, niet in het hele waterschap.

Tabel 14 geeft de opbrengsten en de ontwikkeling daarvan. De totale opbrengst van de wegenheffing is dit jaar 36 miljoen euro. Als we de verandering van het aantal huishoudens, hectaren grond en aantal gebouwen buiten beschouwing laten dan stijgt de opbrengst uit de wegenheffing met 2,0 procent.

Totaal waterschapsheffingen

In totaal bedragen de waterschapslasten 2.643 miljoen euro, een lastenstijging van 2,0 procent ten opzichte van vorig jaar (tabel 15).

Tabel 12 Opbrengst zuiveringsheffing en verontreinigingsheffing 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Zuiveringsheffing	1.255	1,1%	0,7%
Verontreinigingsheffing	9	-5,3%	0,0%

Tabel 13 Opbrengst watersysteemheffing 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Ingezetenen	533	3,9%	3,3%
Gebouwd	649	4,3%	3,4%
Ongebouwd	158	4,6%	3,1%
Natuur	4	3,4%	2,7%
Totaal	1.344	4,2%	3,3%

Provincies

Provinciale opcenten

De opcenten op de motorrijtuigenbelasting zijn de belangrijkste belastingen van provincies. De hoogte van de motorrijtuigenbelasting is onder andere afhankelijk van het soort voertuig (bijvoorbeeld auto of motor), het gewicht van het voertuig en het soort brandstof dat het voertuig gebruikt. Bovenop het bedrag aan motorrijtuigenbelasting komen de opcenten.

Inclusief volume-effect stijgt de opbrengst met 1,1 procent tot 1.536 miljoen euro. De stijging exclusief volume effect is met 0,8 procent kleiner.

Overige provinciale heffingen

Naast de opcenten op de motorrijtuigenbelasting kennen provincies nog enkele kleinere heffingen. Omdat grondslaggegevens ontbreken geven we hier alleen de opbrengstontwikkeling inclusief volume-effect weer, op basis van begrotingsgegevens.

De opbrengst uit de grondwaterbelasting is dit jaar 14 miljoen euro (daling van 6,2 procent ten opzichte van vorig jaar). De opbrengst uit de overige heffingen bedraagt 18 miljoen euro (stijging van 6,0 procent).

Totaal provinciale heffingen

De totale opbrengst uit de provinciale heffingen bedraagt 1.568 miljoen euro. Inclusief volume-effect is dat een mutatie ter grootte van 1,1 procent.

Tabel 14 Opbrengst wegenheffing 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Ingezetenen	16	2,2%	1,4%
Gebouwd	16	1,9%	2,5%
Ongebouwd	3	2,3%	2,8%
Natuur	0	4,0%	6,9%
Totaal	36	2,9%	2,0%

Tabel 15 Opbrengst waterschapsheffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Totaal	2.643	2,6%	2,0%

Tabel 16 Opbrengst provinciale opcenten 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect	Mutatie exclusief volume-effect
Totaal	1.536[a]	1,1%	0,8%

a Bron: CBS

Tabel 17 Begrote opbrengst overige provinciale heffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Grondwaterbelasting	14	-6,2%
Overige heffingen	18	6,0%

Bron: CBS

Tabel 18 Totale opbrengst provinciale heffingen 2015

	Opbrengst (mln. euro)	Mutatie inclusief volume-effect
Totaal	1.568	1,1%

Bron: CBS

De ozb-opbrengst en de macronorm

Normering

Elke afzonderlijke gemeente is vrij om zelf de hoogte van de ozb-tarieven te bepalen. In 2006 en in 2007 golden hiervoor beperkingen, maar die zijn in 2008 weer opgeheven. Toen is wel een zogeheten macronorm ingevoerd. Die stelt een bovengrens aan de totale stijging van de ozb-opbrengst.

De macronorm is niet in wetgeving vastgelegd. Het is een bestuurlijke afspraak tussen het Rijk en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG). In het bestuursakkoord met de VNG van 4 juni 2007 is afgesproken dat bij overschrijding van de macronorm het volume van het gemeentefonds kan worden verlaagd. Dit is in 2008, 2012, 2013 en 2014 echter niet gebeurd, terwijl het kabinet in die jaren wel een overschrijding constateerde. Korten op het gemeentefonds zou betekenen dat gemeenten collectief worden gestraft als een aantal van hen de ozb-opbrengst sterk laat toenemen. Dat lijkt geen optimaal sturingsmechanisme.

De macronorm is in 2010 geëvalueerd.[15] Toen is geconstateerd dat de ozb-opbrengst, op een kleine overschrijding in 2008 na, binnen de marges van de norm is gebleven.[16] In 2014 is opnieuw een evaluatie uitgevoerd. De werkgroep die de evaluatie uitvoerde concludeert dat de macronorm geen effectief instrument is om de lastenontwikkeling te beheersen. De werkgroep adviseert om de macronorm af te schaffen en doet suggesties voor alternatieven.[17] Omdat de alternatieven volgens het kabinet nog onvoldoende zijn uitgewerkt wordt de macronorm gehandhaafd in 2015. Het kabinet onderzoekt samen met de VNG de mogelijkheid om de macronorm te vervangen door een woonlastennorm.[18]

Concreet houdt de macronorm in dat de opbrengst van de ozb van alle gemeenten samen niet meer mag stijgen dan de reële trendmatige groei van het bruto binnenlands product (thans 1,5 procent) plus de prijsontwikkeling[19] (1,5 procent).[20] Dat betekent een maximale stijging van 3,00 procent. In 2014 is de macronorm overschreden. In voorgaande jaren werd de macronorm in het jaar na overschrijding verlaagd. Het kabinet heeft besloten de verlaging in 2015 niet toe te passen met het oog op de drie grote decentralisaties (zorg, jeugd en werk).[21]

Meting

Toezicht op de naleving van de macronorm kan op basis van drie bronnen: begrotingscijfers, rekeningcijfers en een combinatie van tarief- en grondslagcijfers.

Het CBS verzamelt jaarlijks de gemeentelijke begrotingscijfers. Die hebben echter enkele beperkingen. Ze zijn deels gebaseerd op nog niet vastgestelde begrotingen, en ze hebben weliswaar betrekking op de meeste, maar niet op alle gemeenten. Ook blijkt er altijd een gat te gapen tussen begrote en gerealiseerde opbrengst, met name bij de ozb.[22]

Eventuele overschrijdingen van de macronorm kunnen ook worden gemonitord op basis van de gemeentelijke rekeningen in plaats van de begrotingen. Rekeningcijfers hebben het voordeel definitief te zijn, maar zijn slechts met vertraging beschikbaar. Daarom zijn ze voor dit doel ongeschikt.

In de derde plaats kunnen de ozb-opbrengsten worden berekend aan de hand van ozb-tarieven en woz-waarden. Het nadeel hiervan is echter dat deze methode de daadwerkelijke ozb-opbrengst per definitie overschat omdat in de praktijk altijd een deel van de grondslag oninbaar is, bijvoorbeeld wanneer er door leegstand geen gebruiker van een bedrijfspand is. Op het niveau van mutaties is het echter wel mogelijk een vergelijking te maken. Daarvoor moet dan de vooronderstelling worden gemaakt dat leegstand van jaar op jaar weinig verandert. Verder zijn de definitieve woz-waarden pas met vertraging bekend. Wij maken gebruik van voorlopige cijfers (zie blz. 119).

Een ex post vergelijking van de drie methoden laat zien dat conclusies trekken op basis van begrotingscijfers alleen, riskant kan zijn.[23] Wij geven dan ook de voorkeur aan de berekening op basis van tarieven en woz-waarden.

Berekend op basis van de ozb-tarieven en de waarde van onroerende zaken blijkt de ozb-opbrengst dit

jaar met 154,8 miljoen euro te stijgen (inclusief areaaluitbreiding), 44 miljoen meer dan afgesproken in de macronorm. Welke gemeenten de ozb naar verhouding sterk hebben verhoogd is te zien op kaart 6 (woningen) en kaart 10 (niet-woningen).

Consequenties

De gemeenten hebben zich dit jaar gezamenlijk niet aan de macronorm gehouden. De afspraak is dat bij overschrijding van de macronorm in het *Bestuurlijk overleg financiële verhoudingen* een bestuurlijke weging plaatsvindt van de mogelijke oorzaken van de overschrijding. Het kabinet behoudt zich het recht voor om een correctie door te voeren op de omvang van het gemeentefonds. Deze formulering laat strikt genomen geen gerichte korting voor overtreders toe. Dat zou immers de verdeling van het fonds veranderen. Dit betekent dat gemeenten die zelf onder de norm zijn gebleven financieel kunnen worden gestraft voor het beleid van andere gemeenten. Dat geldt zelfs voor de 27 gemeenten die de ozb verlagen.

De ozb is goed voor 1,6 procent van de landelijke belasting- en premieopbrengst. De overschrijding van de macronorm met 1,17 procentpunt (44 miljoen euro) komt neer op een te hoge stijging van de landelijke belastingopbrengst van 0,0183 procent. Ernstige macro-economische consequenties vallen daar niet van te verwachten. Over de ontwikkeling van de koopkracht zegt de overschrijding van de macronorm weinig. De macronorm betreft immers de stijging van de ozb-opbrengst inclusief areaaluitbreiding (nieuwbouw). Doordat er een volume-effect in zit zegt deze stijging weinig over de druk op afzonderlijke belastingplichtigen.

Noten

1 Bron: CPB, kortetermijnraming december 2014.

2 Ook bedrijven produceren afval. Gemeenten kunnen ook dit afval inzamelen en verwerken. Een bedrijf kan echter ook een contract afsluiten met een particuliere inzamelaar. Als bedrijfsafval wordt ingezameld door de gemeente betaalt het bedrijf meestal een reinigingsrecht. De tariefsystemen van de reinigingsrechten verschillen nog sterker dan die voor de afvalstoffenheffing (van de laatste is een overzicht te vinden op kaart 16). Omdat bedrijven onderling sterk verschillen is het niet mogelijk om de tariefontwikkeling voor bedrijven weer te geven.

3 De variatiecoëfficiënt is gedefinieerd als de standaarddeviatie gedeeld door het gemiddelde. De coëfficiënten zijn berekend op basis van de gebieden die in deze atlas worden gehanteerd (zie bijlage 3), en dus niet op basis van gemeenten. Dit omdat tarieven binnen gemeenten soms verschillen.

4 Gemeenten die geen toeristenbelasting hanteren zijn niet meegerekend bij het berekenen van de variatiecoëfficiënt van de tarieven van de toeristenbelasting.

5 Het gaat hier om een index die een beeld geeft van de vergunningskosten van een dakkapel, een uitbouw en een nieuwbouwwoning. Zie blz. 101 voor meer informatie hierover.

6 Gemeenten die geen hondenbelasting hanteren zijn niet meegerekend bij het berekenen van de variatiecoëfficiënt van de tarieven van de hondenbelasting.

7 De zalmsnip is al in 2005 afgeschaft, maar 1 gemeente (Rhenen) verleent dit jaar op eigen kosten een heffingskorting van 22 euro.

8 Zuiveringsheffing, ingezetenenheffing en heffing gebouwd. De provinciale belasting (opcenten op de motorrijtuigenbelasting) laten we erbuiten, omdat dit geen woonlasten zijn.

9 Op begrotingsbasis. Bronnen: Miljoenennota 2015 (Rijk) en CBS.

10 De in 2005 afgeschafte zalmsnip blijft hierbuiten. Deze werd door het Rijk bekostigd. Ook in de rest van dit hoofdstuk blijft de zalmsnip buiten beschouwing.

11 Ook bedrijven betalen lasten aan zowel gemeenten, waterschappen als de rijkoverheid. Bij bedrijven is uiteraard geen sprake van woonlasten, maar bedrijfslasten. Het is niet mogelijk om de bedrijfslasten op zinnige wijze in beeld te brengen. Dit komt doordat bedrijven in veel sterkere mate verschillen dan huishoudens.

12 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *September circulaire gemeentefonds 2014*.

13 Van twee gemeenten (Opsterland en Groesbeek) kon bij het sluiten van de data de ozb-opbrengst niet worden berekend omdat de ozb-tarieven nog niet bekend waren of omdat de ontwikkeling van de woz-waarde nog onbekend is. Voor deze gemeenten is de ozb-opbrengst die in de begroting wordt vermeld meegenomen in de berekening.

14 Ook het CBS, dat begrote opbrengsten van decentrale heffingen publiceert (inclusief volume-effect), houdt dit niet afzonderlijk bij.

15 Ministerie van BZK (2010), *Bijlage bij aanbiedingsbrief over de evaluatie macronorm*, kenmerk 20100000 629915.

16 Ook is toen voorgesteld om de berekening van de grondslag van de macronorm te vereenvoudigen. Oorspronkelijk werd de grondslag bepaald door de ozb-opbrengst van het jaar t-2 te vermenigvuldigen met de macronorm van het jaar t-1. Voorgesteld werd te overwegen of de ozb-opbrengst van het jaar t-1 als

grondslag kon worden genomen. Met ingang van 2012 is de grondslag inderdaad op die manier aangepast.

17 Werkgroep Evaluatie systematiek macronorm onroerendezaakbelasting, (2014). *Evaluatie systematiek macronorm onroerendezaakbelasting 2014,* Den Haag, september 2014.

18 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *September circulaire gemeentefonds 2014*, september 2014, blz. 37.

19 De prijsontwikkeling van de nationale bestedingen (pNB) conform het meest recente *Centraal Economisch Plan* van het Centraal Planbureau.

20 Incidenteel kan hiervan worden afgeweken. Dat is in 2009 en 2010 gebeurd om het gemeenten mogelijk te maken de verwachte inkomstenderving te compenseren voor afschaffing van de mogelijkheid precario te heffen op ondergrondse leidingen.

21 Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *September circulaire gemeentefonds 2014*, september 2014, blz. 37.

22 C. Hoeben en L. Siebeling (2008), Opbrengsten en tarieven van heffingen van lokale overheden, *B&G*, juli/augustus 2008, blz. 24-26.

23 Zie J. Veenstra, (2012), Begrenzing van ozb-opbrengsten: Op basis van begrotingen, rekeningen, of liever berekenen? *B&G*, maart/april 2012, blz. 15-17.

Verkrijgbaar in de reeks COELO-rapporten

94-1 M.A. Allers, C.A. de Kam, *Advies over de kostentoedeling van waterschappen*, 1994.

95-1 M.A. Allers, C.G.M. Sterks, *Naar een geïntegreerd stelsel voor gesubsidieerde arbeid? Evaluatie van de voorstellen van de commissie Houben*, 1995.

95-2 M.A. Allers, *Inkomenseffecten van het gemeentelijk kwijtscheldingsbeleid*, 1995.

96-1 C.G.M. Sterks, M.A. Allers, *Herziening van de financiële verhouding en de lokale lastendruk*, 1996.

96-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van de verruiming van het kwijtscheldingsbeleid van de gemeente Groningen*, 1996.

96-3 M.A. Allers, *Profijt van de gemeentelijke overheid. De invloed van het gemeentebeleid op de koopkracht van de minima in Groningen*, 1996.

96-4 M.A. Allers, *De Armoedenota en het minimabeleid in de gemeente Delfzijl*, 1996.

96-5 C.A. de Kam, M.A. Allers, *Om de loongrens. Verkenning van gevolgen van grondslagversmalling bij de premieheffing voor de Ziekenfondswet*, 1996.

97-1 M.A. Allers, *Tariefdifferentiatie in de OZB en de fiscale concurrentiepositie van de gemeente Groningen*, 1997.

97-2 C.G.M. Sterks, *Alternatieven voor milieuleges*, 1997.

97-3 M.A. Allers, *Gemeentelijke woonlasten voor water- en walbewoners vergeleken*, 1997.

97-4 A.J.W.M. Verhagen, *Criteria aan de verdeelmaatstaven van specifieke uitkeringen*, 1997.

98-1 M.A. Allers, *De invloed van de burger op de gemeentelijke belastingdruk*, 1998.

99-1 M.A. Allers, *Gemeentelijk minimabeleid en armoedeval*, 1999.

99-2 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Vlaardingen*, 1999.

00-1 A.J.W.M. Verhagen, *COELO-Overzicht specifieke uitkeringen 1999*, 2000.

00-2 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Soest*, 2000.

00-3 K. Grit, *Dynamiek van de lokale overheid. Economisering in Tilburg*, 2000.

00-4 M.A. Allers en A. Veenkamp, Een woonlastenfonds voor Groningen?, 2000.

00-5 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Alphen aan den Rijn*, 2000.

00-6 M.A. Allers, *Armoedeval in Amsterdam*, 2000-2001, 2000.

00-7 M.A. Allers, *Het decentrale belastinggebied, de kwaliteit van de lokale afweging en de politieke participatie*, 2000.

01-1 A.J.W.M. Verhagen, *Voorstel voor wijziging van de Financiële-verhoudingswet en enkele andere wetten*, 2001.

02-1 E. Gerritsen, M.A. Allers, *Weerstandsvermogen en vermogenspositie gemeente Apeldoorn*, 2002.

02-2 E. Gerritsen, *Begrotingsvergelijking gemeente Zaanstad*, 2002.

02-3 M.A. Allers, *Armoedebeleid en armoedeval in Heerlen*, 2002.

02-4 M.A. Allers, *Herverdeeleffecten van de voorgenomen afschaffing van de OZB op woningen*, 2002.

02-5 E. Gerritsen, *Stille reserves van gemeenten*, 2002.

03-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2003*, 2003.

03-2 M.A. Allers, *Koopkrachteffecten van afschaffing van de gebruikersheffing van de OZB op woningen*, 2003.

03-3 C. Hoeben, *Wie betaalt wat? kostentoedeling bij waterschappen*, 2003.

04-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2004*, 2004.

04-2 M.A. Allers, *Financiële gevolgen van maximering van de OZB-tarieven*, 2004.

04-3 E. Gerritsen en C.G.M. Sterks, *Kostenontwikkeling in de waterketen 1990-2010*, 2004.

04-4 M.A. Allers en C. Hoeben, *Achtergronden van tariefstijgingen van gemeentelijke belastingen*, 2004.

04-5 C. Hoeben en E. Gerritsen, *Gevolgen invoering waterketentarief voor de lastenontwikkeling van huishoudens*, 2004.

05-1 C. Hoeben en E. Gerritsen, *Gevolgen van ontwikkelingen in de waterketen voor de lastendruk van huishoudens*, 2005.

05-2 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2005*, 2005.

05-3 C. Hoeben, *Koopkrachtontwikkeling van ouderen, gehandicapten en chronisch zieken in Amsterdam*, 2005.

05-4 M.A. Allers, *Methoden voor het ontwikkelen van financiële verdeelmodellen*, 2005.

06-1 M.A. Allers, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2006*, 2006.

06-2 C. Hoeben, *Kostentoerekening en kostendekking van gemeentelijke heffingen in Noordenveld*, 2006.

06-3 E. Gerritsen, C. Hoeben en J.Th. van der Veer, *Audit WB21: Kosten- en lastenontwikkeling ten gevolge van de NBW-opgave wateroverlast*, 2006.

07-1 M.A. Allers, A.S. Zeilstra, C. Hoeben en J.Th. van der Veer, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2007*, 2007.

07-2 C. Hoeben en A.S. Zeilstra, *Kostprijsberekening en tariefbepaling gemeentelijke heffingen in De Marne*, 2007.

07-3 C. Hoeben en A.S. Zeilstra, *Kostprijsberekening en tariefbepaling gemeentelijke heffingen in Eemsmond*, 2007.

07-4 C. Hoeben en A.S. Zeilstra, *Kostprijsberekening en tariefbepaling gemeentelijke heffingen in Winsum*, 2007.

07-5 M.A. Allers en B. Steiner, *Uitgavenbehoeften van Nederlandse gemeenten*, 2007.

08-1 M.A. Allers, L.A. Toolsema en A.S. Zeilstra, *De financiële positie van de gemeente Harlingen en de sturingsmogelijkheden van de raad*, 2008.

08-2 M.A. Allers, C. Hoeben, L.A. Toolsema en A.S. Zeilstra, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2008*, 2008.

09-1 M.A. Allers, C. Hoeben en A.S. Zeilstra, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2009*, 2009.

09-2 M.A. Allers en A.S. Zeilstra, *Bevolkingsdaling en gemeentelijke financiën*, 2009.

09-3 C. Hoeben, *Achtergrond tariefontwikkeling reinigingsheffingen 2009*, 2009.

09-4 A.S. Zeilstra, L.A. Toolsema en C. Hoeben, *Kosten en baten riolering en afvalinzameling en -verwerking in Capelle aan den IJssel*, 2009.

09-5 C. Hoeben, *Ontwikkeling van de lokale woonlasten voor eigenaren van woningen 1998 – 2009*, 2009.

10-1 M.A. Allers, L.A. Toolsema, C.Hoeben en J. Bolt, *Belastingoverzicht grote gemeenten 2010*, 2010.

10-2 M.A. Allers en J. Bolt, *Financiële gevolgen van de recessie voor de eigen inkomsten en uitgaven van gemeenten*, 2010.

10-3 C.Hoeben, *Ontwikkeling waterschapslasten in de periode 1998-2012*, 2010.

10-4 L.A. Toolsema, M.A. Allers, A.S. Zeilstra, *De toezichtlast van gemeenten op het gebied van de financiële functie*, 2010.

10-5 M.A. Allers, C.Hoeben, *Besparingsmogelijkheden in het waterbeheer*, 2010.

10-6 M.A. Allers, *Verevening conform het derde aspiratieniveau*, 2010.

10-7 M.A. Allers, C.Hoeben, *Bezuinigingen en crisisbeheersing: Financiële plannen van gemeenten, 2010-2012*, 2010

11-1 C. Hoeben, *Lastenontwikkeling als gevolg van de bijdrage door waterschappen aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma*, 2011

11-2 M.A. Allers, C. Hoeben, Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2011, 2011

12-1 M.A. Allers, C. Hoeben, Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2012, 2012.

12-2 M.A. Allers, J. Veenstra en C. Hoeben, *Toereikendheid huidige kasgeldlimiet en renterisiconorm*, 2012

12-3 C. Hoeben , M.A. Allers, *Contra-expertise lastenontwikkeling door Project Gebonden Aandeel waterschappen aan het Hoogwater Beschermingsprogramma*, 2012

12-4 C. Hoeben, J.B. Geertsema, J.Veenstra, M.A. Allers, *Voorbereiding monitor doelmatigheidswinst in het waterbeheer*, 2012

12-5 C. Hoeben, M.A. Allers, *Robuustheid prognoses autonome lastenontwikkelingen bij waterschappen en drinkwaterwaterbedrijven*, 2012

12-6 C. Hoeben, *Vervolgonderzoek robuustheid prognoses autonome kostenontwikkelingen bij drinkwaterwaterbedrijven en waterschappen*, 2012

13-1 M.A. Allers, C. Hoeben, *Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2013*, 2013

13-2 M.A. Allers, C. Hoeben, L. Janzen, J. Veenstra, B. Geertsema, E. Merkus, *Atlas van de lokale lasten. Algemene deel: Monitor van de ontwikkeling van de lokale lasten op macroniveau*, 2013

13-3 M.A. Allers, W. Vermeulen, *Kapitalisatie van de algemene uitkering uit het gemeentefonds in woningprijzen*, 2013

13-4 M.A. Allers, B. Steiner, C. Hoeben, J.B. Geertsema, *Gemeenten in perspectief*, 2013

13-5 J. Veenstra, H.M. Koolma, M.A. Allers, *De doelmatigheid van woningcorporaties in kaart gebracht*, 2013

14-1 L. Janzen, M.A. Allers, C. Hoeben, *Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2014,* 2014

14-1 L. Janzen, M.A. Allers, C. Hoeben, *Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2014*, 2014.

14-2 M.A. Allers, *Technische toets verdeelmodellen WWB/Participatiewet*, 2014

14-3 M.A. Allers, C. Hoeben, L. Janzen, M. van Gelder, J.B. Geertsema, J. Veenstra, *Atlas van de lokale lasten*. *Algemene deel*: *Monitor van de ontwikkeling van de lokale lasten op macroniveau*, 2014.

14-4 H. de Groot, M.A. Allers, *Gemeentelijke uitvoering van de WMO 2008-2012*, 2014.

14-5 C. Hoeben, L. Janzen, *Investeringen in de infrastructuur in de gemeentelijke begrotingen*, 2014.

15-1 C. Hoeben, L. Janzen, *Kerngegevens belastingen grote gemeenten 2015*, 2015.

15-2 M.A. Allers, B. Steiner, *Gemeenten in perspectief 2014-2018*, 2015.

15-3 C. Hoeben, L. Janzen, *Gevolgen van gemeentelijke herindeling in Hoogeland en Eemsdelta voor de belastingdruk*, 2015.

15-4 C. Hoeben, *Kerngegevens ontwikkeling waterschapsheffingen 2009-2015*, 2015.

15-5 M.A. Allers, C. Hoeben, L. Janzen, K. Kwakkel, J.B. Geertsema, J. Veenstra, *Atlas van de lokale lasten*. *Algemene deel*: *Monitor van de ontwikkeling van de lokale lasten op macroniveau*, 2015.

Bovenstaande rapporten kunnen worden gedownload van Internet (www.coelo.nl), of besteld bij COELO, postbus 800, 9700 AV Groningen, telefoon 050 3637018.

Andere COELO-uitgaven:

Atlas van de lokale lasten. Verschijnt jaarlijks sinds 1997.
Atlas rijksuitkeringen aan gemeenten 2011
Atlas rijksuitkeringen aan gemeenten 2013

Meer informatie over COELO en COELO-publicaties is beschikbaar via www.coelo.nl